

AMAN SASPAEV'İN ÖYKÜLERİNDE KİŞİLER DÜNYASI

Chinara SASYKULOVA*

ÖZET

Yazarlık hayatına Çin'de başlayan ve Kırgız edebiyatının günümüz yazarlarından birisi olan Aman Saspayev'in öyküleri, gerek teknik kuruluş ve gerekse anlatı bakımından Kırgız öykücülüğünde kendine mahsus bir yer tutar. Yazarın ilk öyküleri Çin'den Kırgızistan'a döndükten sonra 1966'da *Gülkayır (Ebegümeçi)* adıyla yayımlanır. İlk öykülerinden itibaren sembolik bir dil kullanan Aman Saspayev, olay öykücülüğünden daha çok durum öykücülüğüne yönelmiştir. Bu sebeple olsa gerek öykülerdeki kişiler dünyası sıradan insanlar, nesnelere veya varlıklardan oluşur.

Bu çalışmada Aman Saspayev'in öykülerindeki kişiler aracılığı ile yazarın öykü tekniğini çözümlenmeye çalışılacaktır. Yazarın hayatından öykülere yansıyan kimi unsurlara da bu çalışmada yer verilecektir. Öyle ki Çin'de yazdığı öykülerinde sıradan oluşu vermek için yazarın buradaki Kırgızları ve Uygurları öykü kahramanları olarak belirlemiş olması dahi tematik bir içeriğe sahiptir.

Aman Saspayev, eserlerinin çoğunu Sovyetler Birliği zamanında yazmasına rağmen, Sovyet sistemine ilişkin olumsuz ya da olumsuzlayan söylemlerden kaçınır. Makalede yazarın Sovyet sistemi karşısındaki duruşuna da öykülerinden hareketle yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Öykücülüğü, Aman Saspayev, Durum Öyküsü- Olay Öyküsü, Öyküde Kişiler Dünyası

OH CHARACTERS OF AMAN SASPAEV STORIES

ABSTRACT

Aman Saspayev who started his writer's life at China and is one of the today's Kyrgyz literature writers, his stories hold a peculiar place in a technical organization and also in terms of expression at Kyrgyz storytelling. First stories of writer published at 1966 with the name of *Gülkayır (Ebegümeçi)* after he had returned from China to Kyrgyzstan. Aman Saspayev who used a symbolic language, had fronted to status storytelling more than event storytelling. Probably for this reason people's world at stories consist of ordinary people, objects and assets.

In this study, through people at stories of Aman Saspayev, we will try to analyze the technic of writer. In this study also we will give place to some

* Öğr. Gör., Ardahan Ü. İnsani Bil. ve Ed. Fak. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Ed. Böl. El-mek: chinara_s@mail.ru

elements which reflected from writer's life to his stories. Such that to determined Kyrgyz and Uyghurs as a story heroes of his stories that he had written at China to give ordinary occurrence also has thematic contents.

Aman Saspayev, although he had written many stories during Soviet Union, he avoid bad discourses or good discourses about Union. In our article also it will be given a place about the writer's stance against the Soviet system using his stories.

Key Words: Kyrgyz short story writing, Aman Saspayev, hero of the story, Status Storytelling-Event Storytelling

Kırgız edebiyatının öykü vadisinde günümüzde yaşayan önemli isimlerinden Aman Saspayev'in yazarlık hayatı Çin'de başlar. İlk eserlerini Kazak ve Uygur Türkçeleriyle yazar. İlk öyküleri *Gülkayır (Ebegümeçi)* adıyla 1966'da yayımlanır. Yazarın edebi kişiliğinin oluşumunda Kırgız yazarları ile beraber dünya yazarlarının da etkisi olmuştur. Aman Saspayev'in öykülerinin şahıs kadrosunu genelde sıradan insanlar oluşturur. Bu sıradan insanlar dışında *Gülkayır* öyküsünde olduğu gibi insan dışı unsurlar da öykülerinin başkahramanı yapılır. *Gülkayır* öyküsünün başkişisi Çiçektir. Öyküde Çiçek yazarın ümidini simgesel bir dille ifade eder. Yazar Çiçeği kendi oğluna benzetir. "O sanki ekmeği ağzına doldurmuş olan küçük oğlumun dudaklarını anımsatıyordu." (Saspayev 1991: 343). *Gülkayır*'ın açtığı çiçekten çoğalan tohumlar, ümidin artmasını, çoğalmasını, yeni umutlara dönüşmesini de imler.

Sarala İt öyküsünün başkahramanı ise köyün bir köpeğidir. *Sarala İt* öyküsünün kahramanı köydeki sessiz *Sarala* köpektir. Bu köpek köyün köpeklerinden de çekinir. "Canlılar arasında buna benzer hayata karşı mücadelesiz, kendine karşı kayıtsız varlık nadir rastlanır." (Saspayev 1991: 335). *Sarala* köpeği, yazar, alegorik olarak kullanır. *Sarala* köpek aracılığı ile yazar hayattaki başını eğmiş, kaderini kabullenmiş pasif insanları betimlemek ister. Yaşanmışlıkların hayat karşısında tavır alışı belirlemesinin önemli bir etken olduğunu düşünen yazar *Sarala* köpeğin bu mücadelesizliğinin nedenlerini de şu cümlelerle okuruna ulaştırmak ister: "Belki de o hayat mücadelesi vermekten usanmış olabilir. Hayatta rastladığı sayısız çelişki onun ateşini söndürüp, baş kaldıramayacak hale getirmiş olsa gerek." (Saspayev 1991: 336).

A. Saspayev'in Sovyet Dönemi yıllarında yazdığı öykülerinde başkahramanlar çoğunlukla, kadın, erkek ve çocuklardan oluşur. Bu kahramanlar dönemin Sovyet sosyo – politikasını çözümleme endişesi taşımaz. Kahramanlar ideolojik birer figür olmaktan daha çok evrensel insani yaşanmışlıkları anlatabilmek için seçilmiştir. Yazar kahramanları fikri tartışmalar içine çekmez ancak yer yer dönemin atmosferini de okuruna hissettirecek betimlemelerden de uzak kalmaz. Bu dönemde yazdığı öykülerde dikkate değer bir şekilde öykünün başkahramanları genelde erkeklerdir. Örneğin, *Tatım Tuz'da* Kelginbay, *Dost ve Araba'da* Şaken, *Sır'da* İki Genç, *Hırsız'da* Bököbay, *Akraba'da* Ermek, *Köylü Şairin Bir Günü'nde* Şair, *Berber Yaşamaya Devam Edermiş*, *Kızıraleyhisselam'da* İmaken vs.

Aman Saspayev'in öykülerindeki kahramanları iyi ya da kötü diye ayıramayız. Çünkü öykülerindeki kötü karakter dediğimiz kahraman çoğu zaman kendi kabahatinin farkına varır ve pişmanlık duygusu duyar. Onun kahramanlarında bencillik, nefret, kıskançlık gibi olumsuz vasıflar mevcut değildir. *Kaynana'daki Zakeş*'in kaynanası, *Hırsız'daki* Bököbay, *Çarşaf'taki* Canlı bu bakımdan gösterilecek örneklerdendir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Bu dönemde yazılan *Sır* öyküsünde, yazarın anlatımlarından ve kahramanların yaptığı işlerden hareketle kahramanın cinsiyeti okurun zihninde sezdirmelerle verilmek istenir. M. Ş. Esenal'ın "*Aynadaki Kişi*" öyküsünde olduğu gibi kahramanın cinsiyetini ad verme ya da tanımlama yoluna gidilmeden sezdirmelerle verilir. Bu anlatım yöntemi durum öykücülüğü açısından dikkat çekicidir. Şişman – zayıf, iki kişi, iki arkadaş şeklinde verilen öykü kahramanları durum öykücülüğünde sıklıkla karşılaşılan bir anlatım yöntemidir.

Tatım Tuz öyküsünün kahramanı gurbette memleket hasreti çeken bir zavallıdır. Öyküde tek bayan kahraman Kelginbay'ın eşi Oymokçon'dur. Oymokçon da öyküde bir norm karakter olarak verilir. Öyküdeki diğer kahramanlar ise Kelginbay'ın oğlu Eşbol, ismi açıklanmayan, ancak Uygur komşu olarak anılan Kelginbay'ın komşusu ve Eşbol'un arkadaşı Capar'dır. Kelginbay ve Eşbol öyküde düz karakter konumunda iken, Uygur komşu ve Capar norm karakter olarak öykünün akışını sağlar. Kelginbay memleket hasreti çeke çeke ölür, ama bu hasreti sona erdirmek için hiçbir eylemde bulunmaz, baştan sona pasif bir karakter olarak kalır. Bu durum onu öyküde düz karaktere dönüştürür. Oğlu Eşbol ise tam tersi mücadeleci, haksızlığa karşı gelebilen bir karakter olarak kurgulanır. Uygur komşu da Kelginbay'ın yardıma ihtiyacı olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Capar da Uygur komşusu gibi öykünün iki yerinde, birinde Eşbol'dan mektup getirdiğinde, ikinci de Eşbol'un şehit olduğunu söylemek için geldiğinde ortaya çıkar. Öyküdeki diğer fon karakterlere ise sadece anlatının başında (Kelginbay'ın akrabalarının öyküde yer alması gibi) tanımlanır, anlatı içinde tekrar yer almaz.

Aman Saspayev öykülerinde toplumdaki olumsuz kişilere yer vermez. Hırsız, katiller, dolandırıcılar vb. gibi kahramanlar yerine günlük hayatın sıradan insanlarına yer verilir. Kahramanlarının sadece kişilik taraflarını ve bu kişiliğindeki olumlu ve olumsuz taraflarını okuruna ulaştırma kaygısı taşımaz. Saspayev öykülerinde hırsız, kumarbaz, katil, düzenbaz gibi karakterleri yok sayar. Sadece *Mihirahan* öyküsünde başkahraman olan Mihirahan'ın eşi bir kumarbazdır. Onun kumarbazlığı da kişiliğinin zayıflığı ve kötü arkadaşlarından kaynaklanmıştır. Öyküde Mihirahan vefalı, eşine sadık bir karakter olarak karşımıza çıkar. Eşini kumar illetinden kurtarmak için annesi ve babasını da terk eder. "*Çamaşır yıkayarak yol masrafımı kazandım. Eğer evdekiler izin vermeselerdi kaçır giderdim. Ama onlar benim niyetimi anlayarak razı oldular.*" (Saspayev 1991: 433).

Aman Saspayev'in öykülerinde kadınlar genelde olumlu olarak anlatılır. Mesela, *Kaynana* öyküsünde Zakeş, sadık, vefalı, kendi sorumluluklarını yerine getiren bir gelin karakterindedir. "*Gelininin saygılı, becerikli olduğunu bilen Saamıy'ın annesi başkaların yanında havalı olur oldu.*" (Saspayev 1991: 409). Hatta Zakeş eşinin annesinden ayrı yaşayalım demesine isyan ederek öyküde kadın kahramanı daima olumlayan bir anlatımla verildiği görülür. "*Ben hiçbir yere gitmiyorum. Ben sizi ayırmaya gelmedim!*" (Saspayev 1991: 416).

Mezara Kadarki Yolda öyküsünde de yazar eşine sadık olan kadının karakterini anlatır. Öykünün başkahramanı Küykö'dür. İstemeyerek evlendiği halde kaderini kabullenip sevdiği kişiyi karşı eşini savunan bir öykü kahramanıdır.

Daşa öyküsünün başkahramanı genç bir bayan olan Daşa'dır. Yazar, öyküsünde kanser tedavisi gören bir eş karşısında kadın kahramanın sevgi, vefa ve tahammül duygularını yükseltici bir anlatımla Daşa aracılığıyla okuyucuya ulaştırmak ister.

Hadizat öyküsünde olduğu gibi öyküde etkin rol oynamasa da güzelliği ile öyküyü var kılan bir varlık olan kadın A. Saspayev öykülerinde olumlanarak anlatılan bir unsurdur.

Aman Saspayev'in öyküleri arasında diğer öykülerinden ayrılan *Kankey'in Altın Bileziği* öyküsü *Manas* destanından esinlenerek yazılmıştır. Diğer öykülerinde günlük yaşamdan kahramanlar seçen A. Saspayev bu öyküsünde *Manas* destanını önemli bir kaynak olarak görür ve öyküsünü durum öyküsünün dışına taşıyarak verir. Ancak bu öyküsünde de kadın kahramanlar yükselen bir değer

olarak sunulur. Öykünün kahramanı Manas'ın eşi Kanıkey'dir. Kanıkey öyküde eşinin ölümünden sonra sadece eşine değil halkına da sadık kalan bir kadın kahramandır. Kanıkey'den başka da kahramanlar vardır öyküde. *Kanıkey'in Altın Bileziği* öyküsü kahraman sayısı fazla olan öykülerindendir.

Kadınların aşka vefasız yönünü *Beraber Yaşamaya Devam Edermiş* öyküsündeki Camıyla (Cemile) karakteri ile anlatır. “*Günler geçti, aylar geçti hatta yıl bile geçti. Camıyla bir satır bile yazmadı. Benim gelmeme bir yıl kala da evlendiğini duydum.*” (Saspayev 1991: 407).

Aman Saspayev'in öykülerindeki kişiler sosyal durumlarına göre çok da geniş ölçekli verilmemiştir. Eserlerin Sovyet zamanında yazıldığını hesaba katarsak bu çok şaşırarak durum değildir. Öyküdeki kişilerin çoğu Sovyet kolhozunda çalışanlardır. *Akraba* öyküsündeki Ermek, *Hırsız'daki* Bököbay, *Sır'daki* İki Genç ve diğerleri. *Dost ve Araba* öyküsündeki başkişi şehirdeki kıdemli memurlardandır. *Mihirahan* öyküsünde bilim adamı ve savcı karakterleri yer alır. Dolayısıyla anlatının çok geniş açıldığı bir sosyal durum söz konusu değildir.

Çarşaf öyküsünde olduğu gibi A. Saspayev'in bazı öykülerinde kahramanın ne sosyal statüsü ne de hangi işle meşgul olduğu açıklanmaz. A. Saspayev için önemli olan öykü kahramanının ne iş yaptığı değil yaşam içinde nasıl bir davranış sergilediğidir.

Öyküde kahramanın sosyal statüsüne vurgu yapılmaz, ancak kahramanların büyük çoğunluğu şehirde değil, köyde kolхозlarda çalışanlardan seçilmiştir. A. Saspayev'in öykülerinde zengin-yoksul kavramı Sovyet devlet uygulamasının bir yansıması olarak kendini göstermez. Kolhozda çalışan herkes maddi olarak aynı güce sahiptir ve bu öykülere de yansır.

Dost ve Araba öyküsünde ise insanların makamına göre saygı gördüklerine vurgu yapılır. Devlet dairesinde çalışan kıdemli memur hastalandığı için uzun süreli izne ayrılır ve dinlenmek için köyüne gelir. Köyündeyken dostum diye bilinen kişi tarafından eskisi kadar ilgi görmez. Öykünün başkişisi her gün dostunun köye geldiği haberini alır. Ancak dostu onu ziyarete hiç gitmez. Başkahraman buna çok üzülür. Çünkü makam sahibi olan bu karakterde kişilik vasfı vardır. Dostunu anlamaya çalışır. “*Belki de benim burada olduğumdan haberi yoktur... Hayır, o biliyordur. Buradaki herkes benim burada olduğumu ona söylemiştir. Belki de önemli işi vardır. Devlet memuru. Bir şey diyemem. Devlet işi benim işimden de önemlidir.*” (Saspayev 1991: 341). diye düşünür. Kahraman aradan bir kaç ay geçtikten sonra işine geri döner ve köyde kendisine ilgi göstermeyen dostu, eskisi gibi tekrar onu iş yerinde ziyaret etmeye başlar.

Aman Saspayev'in öykülerinde bohem tiplere rastlanmaz. Daha çok sıradan vatandaşlar ele alınır. Öykülerinde Kırgız insanları ile beraber çok nadir de olsa Rus karakterleri de karşımıza çıkar. Örneğin, *Akraba* öyküsünde Ermek'in babasının dostu ve kolhozun başkanı Mihail İvanoviç, Ermek'in dostları İvan ve Stepan. Öyküde, İvan ve Stepan'ın sadece isimleri anılır. Mihail İvanoviç'in ise birkaç yerde kişiliğinden de bahsedilir. “*Müdür, 50 yaşında, zayıfça, saçları beyazlamış kişidir. Kırgızca'yı iyi bildiği için ona Rusça hitap eden Kırgızlara o Kırgızca cevap verir.*” (Saspayev 1991: 371).

Aman Saspayev'in öykülerinde birkaç çocuk karakteri de vardır. “*Hırsız*” öyküsünde yazar Erkin'in çocuk kalbinin temizliğini kolhozun elma bahçesindeki sahne ile anlatır. Kolhozun elma bahçesinden sorumlu Bököbay, buzağısını aramak için elma bahçesine giren Erkin'i bahçede görünce onu bir hırsız olarak değerlendirir. Erkin, bekçiden korkup kaçtıktan sonra, Bököbay, bahçeden tek bir elmanın dahi koparılmadığını fark eder ve Erkin hakkındaki düşüncesinden dolayı büyük pişmanlık duygusu verilebilmesi üzerine kurulmuş, çocuk masumiyeti ile pişmanlık duygusu bir arada verilerek okuyucuda toplumsal yaşam içinde kültürel değer kazanımı aktarılmak istenir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

“Sıralı Dünya” öyküsündeki çocuklar ise tam tersi yaramaz çocukların karakterlerini sergiler. Zamanın geçmesiyle ve bu çocukların büyümesiyle de onların değiştiklerini de yazar bu öykülerinde anlatır. Öykünün ismi ile anlatı arasında anlamsal bağ da buradan kaynaklanır. “*Cantay bir zamanlar Kaliy’in evinden kızarak çıktığını şimdi unutmuş. Sıralı dünya dediğimiz budur, değerli okuyucum!*” (Saspayev 1991: 496).

A. Saspaev’in *Ak Saç Hakkında Kısa Hikâye* öyküsünde diğer öykülerinden farklı olarak II. Dünya Savaşı ve sonrasına ilişkin anlatılara da yer verilir. Vatan sevgisi, esaret ızdırabı, zafer sevinci, memleket özlemi gibi temalar bu öyküde ele alınır. Oysa A. Saspayev’in diğer öykülerinde sıradan olaylar, sıradan kahramanlar aracılığı ile anlatılırken bu öyküde bir savaş gazisinin duyguları ağaran bir tutam saç sembolü ile verilir. Sosyal içerik diğer öykülerdekenden farklı olarak karşımıza çıkar.

Aman Saspayev, öykülerini nasıl bir konu ve tema ikilemi üzerine kurmuşsa, şahıs kadrosuna da aynı ikilemde vücut vermiştir. Aman Saspayev’in bir romanı olmasına rağmen, Kırgız edebiyatında tıpkı Memduh Şevket Esendal gibi öyküleriyle iz bırakmış yazardır.

Modern Kırgız öykücülüğünün önemli isimlerinden birisi olan Aman Saspayev, Anadolu sahası Türk edebiyatında bir yanıyla Memduh Şevket Esendal’a benzerken, diğer yanıyla Sait Faik Abasıyanık’ı anımsatır. Durum öykücülüğü çizgisinde görülmesine karşın yer yer olay öykücülüğüne de yöneldiği dikkati çeker. Olay anlatımlarında amacı, olayı vermek ve düşündürmekten daha çok, olay içindeki durumu ortaya çıkarabilmek içindir. Aman Saspayev’in öyküleri Kırgız edebiyatında olay öykücülüğünden durum öykücülüğüne geçiş sürecini belirleyici olması dolayısıyla yer yer bu iki tür anlatı arasında gidiş gelişler yaşar niteliktedir. A. Saspayev’den sonra Kırgız öykücülüğünde durum öykücülüğünün giderek daha fazla önem kazandığı ve batılı anlamda öykü geleneğine yaklaşıldığı, Saspayev anlatılarına benzer anlatı örneklerinin arttığı görülür. Bu bakımdan Aman Saspayev, Kırgız öykücülüğünde durum öykücülüğünün öncüsü konumundadır.

KAYNAKÇA

- ÇELİK Yakup Sait Faik ve İnsan, Akçağ Yayınları, Ankara 2002
ÇETİŞLİ İ. Memduh Şevket Esendal. Ankara.2004.
KORKMAZ R. Sabahattin Ali: insan ve eser, İstanbul.1997.
LEKESİZ Ömer, Yeni Türk Edebiyatında Öykü 1-5, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1997
АКМАТАЛИЕВ А. Аман Саспаев – чебер аңгемечи. Китепте: Тандалмалар.-Бишкек, 2002.
ДАУТОВ К. Аңгеменин чебери. Бишкек, 1978.
КОРНЕВА Л.А. Мотив пути в рассказах А.П.Чехова.-Москва,2009.
КУРЕННАЯ А.М. Время в творчестве А.Чехова.-Москва,2009.
САСПАЕВ А.,Тандалмалар, Бишкек.1991.
СКОБЕЛЕВ В.П., Поэтика рассказа. Воронеж. 1982